

Debatt

Hans Gillingstam

Identifieringen av skeletten i Magnus "ladulås" grav i Riddarholmskyrkan

Kommentar till Ola Kyhlbergs artikel Birgerssönernas gravar i Riddarholmskyrkan. En metodstudie i historisk arkeologi

Ola Kyhlberg har i sin artikel i Scandia 1984:2 sökt ompröva Carl M Fürsts och Martin Olssons framställning i boken Magnus Ladulås' och Karl Knutssons gravar i Riddarholmskyrkan (1921).

Kärnan i Kyhlbergs studie är en analys av benen i dessa gravar och deras placering. Dess publicering i en tidskrift för *historisk* forskning torde emellertid ha föranletts av hans försök att nå längre än Olsson i identifieringen av de begravna personerna.

Liksom Olsson konstaterar Kyhlberg (s 118 f), att det endast är två personer som i en föga yngre källa, Erikskrönikan, uppges ha blivit begravna i Magnus "ladulås" grav, nämligen denne konung och hans sonson med samma förnamn, konung Birgers äldste son. Olsson (s 42 f) har därjämte påpekat, att den flera sekler senare levande Johannes Messenius uppger, att även Magnus "ladulås" brorson Erik Valdemarsson, konung Valdemars son, skulle ha begravts hos sin farbror. Detta föranledde honom att i sina spekulationer angående identifieringen av de övriga fyra skeletten i graven antaga, att Erik Valdemarssons son Valdemar Eriksson och dennes son Erik Valdemarsson d y skulle kunna komma i fråga. Kyhlberg (s 129 f) anser sina iakttagelser rörande begravningsföljden tyda på att det av Olsson med konung Valdemars son Erik identifierade skelettet i stället är Valdemar Eriksson. Erik Valdemarsson d ä vill han identifiera med ett skelett i konung Karl Knutssons grav (s 137), och det skelett, som Olsson velat identifiera med Valdemar Erikssons, anser Kyhlberg (s 130) vara hans farfar konung Valdemars.

Svagheten i detta Kyhlbergs hypotetiska huvudresultat är att ingen källuppgift föreligger om att konung Valdemar skulle ha blivit begravd i gråbrödraklostret på Riddarholmen. Än svagare blir det genom att det faktiskt finns en källuppgift om att konung Valdemar och hans första gemål, drottning Sofia, skulle ligga begravna i Vreta kloster. Denna uppgift är visserligen belagd först på 1500-talet, då Vasakungarnas sekreterare Rasmus Ludvigsson förde in den i en marginalanteckning i sin största släktbok, den släktbok som på 1600-talet användes som uppslagsbok i det kungliga kansliet på Stockholms slott och sannolikt förstördes i slottsbranden 1697, eftersom den ej kunnat beläggas ha blivit citerad senare. Dessförinnan hade två fullständiga avskrifter tillkommit, som ger oss möjlighet att studera dess innehåll.¹ Det kan tilläggas, att anteckningarna om konung Valdemars och drottning Sofias begravning i Vreta kloster förekommer tillsammans med excerpter ur den

genom fullständigare excepter² och ett avskriftsfragment³ kända längden över 1100-talsdonationer till detta kloster.

Den enda källuppgiften om att en medlem av den detroniserade konung Valdemars släktgren skulle ha blivit begravd i gråbrödraklostret på Riddarholmen härör, såsom i det föregående nämnts, från 1600-talshistorikern Johannes Messenius. Olsson (s 42 f) påpekade emellertid, att dennes uppgifter om Erik Valdemarssons begravning förekommer i ett felaktigt sammanhang så till vida som han uppges ha dödats som fånge på Stockholms slott. Det finns nämligen en annalnotis⁴ om att han frigavs ur sin fångenskap redan 1302, alltså samma år som hans far konung Valdemar dog. Erik Valdemarsson levde sedan i flera decennier. Efter att ha gift sig med en dotter till den främste mannen i konung Magnus Erikssons förmyndarregering, drotsen Knut Jonsson (Aspenäs-ätten), förekommer han på 1320-talet som riksråd,⁵ och han dog först 1330.⁶ Under sådana omständigheter är det tvivelaktigt, om man vågar acceptera Messenius' uppgift om hans begravning i gråbrödraklostret. Om Messenius' skildring återgår på tradition, förefaller det snarast som om det är avrättningen och begravningen av konung Birgers son Magnus som i denna tradition hänförs till fel person. Olssons gissningar, att både Erik Valdemarssons son och dennes son skulle ha begravts i Magnus "ladulås" grav, hör till det svagaste i hans framställning. Varken Valdemar Eriksson eller Erik Valdemarsson dy tycks ha räknats till kungahuset.⁷ Den förre gifte två gånger in sig i det svenska högfrälset och framträder huvudsakligen som östgötsk storgodsägare,⁸ och den senare var häradshövding i Dalarna.⁹

Kyhlbergs andra personhistoriska huvudresultat är att han med hänsyn till skelettens ålder anser (s 128), att Olsson förväxlat skeletten av Magnus "ladulås" gemål drottning Helvig och deras dotter Rikissa. I fråga om Rikissa nämnde emellertid Olsson (s 41, not 6), att hon enligt Rasmus Ludvigssons utkast till gravstensinskriftion i Fb 2, f 8, KB, begravdes i S:ta Clara kloster i Stockholm, där hon varit abbedissa. Olsson söker bortförklara denna uppgift som en slutsats av att hon varit abbedissa där. Eftersom ingen källuppgift föreligger om att hon begravts i gråbrödraklostret, förefaller det emellertid metodiskt mer oförsvarligt att av hennes fars och brorsons begravning där dra slutsatsen, att även hon skulle ligga där. Det bör i sammanhanget påpekas, att hennes bröder hertigarna Erik och Valdemar jordfästes i Storkyrkan i Stockholm,¹⁰ och att sedan åtminstone Erik flyttades till Uppsala domkyrka.¹¹

Kyhlberg föreslår (s 136, 138 och 141) också, att även Magnus "ladulås" bror biskop Bengt i Linköping skulle ha begravts i hans grav. Detta är emellertid ännu mindre sannolikt än att konung Valdemar och abbedissan Rikissa skulle vara begravna där. I hans fall föreligger nämligen ett testamente,¹² upprättat 1287 och förnyat 1289, alltså endast två år före hans död 1291. Enligt detta valde Bengt sin gravplats i Linköpings domkyrka, och ett utkast till gravstensinskriftion där föreligger med Rasmus Ludvigssons handstil i Fb 2, f 7, KB.

Identifiering av andra skelett i Magnus "ladulås" grav än hans eget och hans likanämnde sonsons torde ej vara möjlig med nu känt källmaterial, även om hans gemål drottning Helvigs begravning där förefaller sannolik. Sedan Olssons framställning skrevs, har jag emellertid påvisat, att närkeslagmannen, sedermera drotsen Leonard (Lidhinvard) Ödessons (Örnfot) hustru Margareta var systerdotter till Magnus "ladulås".¹³ Hennes död 28 oktober 1305 har noterats av munkarna i Stockholms gråbrödrakloster, och hon var sannolikt mor till den "Odho Lindwardason" som begravdes i samma kloster 19 april 1312.¹⁴

Det måste också påtalas, att flera uppgifter i Kyhlbergs artikel vittnar om bristande förtroget med den historiska litteraturen.

Liksom Olsson följer han (s 119) sålunda Erikskrönikans D-version i fråga om dateringen av konung Birgers son Magnus' avrättning till 27 oktober 1320, ehuru Hälsingelagens uppgift, att han avrättades 1 juni nämnda år numera anses trovärdigare.¹⁵

Då Kyhlberg (s 138) undrar, varför konung Karl Knutsson begravdes invid Magnus "ladulås", förbiser han, att Karl Knutsson sökte legalisera sitt kungadöme genom att i den nya inledning till Erikskrönikan, som på 1450-talet tillkom i hans kansli, låta infoga en uppdyktad släktledning, som innebar, att hans morfar skulle ha härstammat från en för samtida källor okänd moster till Magnus "ladulås".¹⁶ Mot denna bakgrund är det naturligt, att han ville bli begravd invid denne.

Då Kyhlberg (s 138) åberopar Fürsts uppgifter 1922 om Magnus Nilssons och Inge d y:s resliga växt, förbiser han, att Nils Ahnlund 1945 publicerade Rasmus Ludvigssons excerpter ur donationslängden för Vreta kloster, som visar, att de till detta kloster knutna konungarna inte var Magnus Nilsson och Inge d y utan Magnus Henriksson och Inge d ä.¹⁷

I Kyhlbergs framställning om jarl- och hertigtitlarna (s 132) har han inte utnyttjat min artikel Hertigtitelns införande i Sverige (Hist tidskr 1972) och Herman Schücks biografi över Magnus "ladulås" i Svenskt biografiskt lexikon.

Uppgiften om en drots "Mats" Ragvaldsson (s 139) bör rättas till *Magnus Ragvaldsson*.¹⁸

Om man vill klarlägga historiska fakta, räcker det inte med enbart arkeologisk metod. Det behövs framför allt historisk källkritisk metod och kunskap om den tidigare historiska forskningens resultat.

NOTER

1. E 8676 (Skoklostersaml I Fol-vol 57), f 360, RA. Rålambska saml Fol-vol 12, f 359, KB. Texten om begravningarna i Vreta kloster är efter den förra handskriften publicerad av H Spegel, Andra delen utaf svenska kyrkiohistorian (1707), s 238, och efter en avskrift i Rasmus Ludvigssons lärjunge arkivsekreteraren Per Månsson Utters *Collectanea genealogica* (Genealogica 41), f 5 1/2 a, RA, av H Toll, Kungagravarna i Vreta kloster (1922), s 3. Om de båda förstnämnda handskrifternas karaktär av avskrifter efter Rasmus Ludvigssons stora förlorade släktbok se H Gillingstam, De svenska släktböckerna före Rasmus Ludvigsson (Släkt och hävd 1951), s 213. Om nämnda släktboks senare öde se densamme, Ha några av medeltidsätterna med en sparre i vapnet gemensamt ursprung? (Släkt och hävd 1953), s 272 f, not 4. Om Rasmus Ludvigsson se H Rosman, Rasmus Ludvigsson som genealog (1897), och H Gillingstam, Genealogiska manuskript från vasatiden och stormaktstiden som källor för svensk medeltidsforskning och äldre arkivhistoria (Personhist tidskr 1974), s 88–96. – Uppgiften om konung Valdemars begravning i Vreta kloster förekommer utan källhänvisning i P D Widegren, Försök till en ny beskrifning öfver Östergötland, 1:2 (1818), s 424, A Ridderstad, Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland, 2 (1877), s 369, densamme, Östergötlands beskrifning, 2 (1918), s 445, S Curman och E Lundberg, Vreta klosters kyrka (Sveriges kyrkor. Östergötland, 2, 1935), s 171, och L Lagerqvist, Sverige och dess regenter under 1 000 år (1976), s 73.
2. Utg av N Ahnlund, Vreta klosters äldsta donatorer (Hist tidskr 1945), s 319 ff.
3. Utg av H Gillingstam, Ett nytt bidrag till kunskapen om Vreta klosters äldsta historia (Hist tidskr 1948), s 26 f.
4. G Paulsson, *Annales Suecici medii aevi* (1974), s 282.
5. J Rosén, Erik Valdemarsson d ä (Sv biogr lex, 14, 1953, s 306 f).
6. Paulsson, a a, s 307.
7. H Gillingstam, Folkungaättens Valdemarsgren (Äldre sv frälseläkter, 1:1, 1957), s 48.
8. S Engström, Bo Jonsson, 1 (1935), s 280. Engström, s 282, visar, att han aldrig blev riksråd, såsom Rosén med orätt uppger.
9. *Diplomatarium Dalecarlicum*, 2 (1844), nr 292.
10. Erikskrönikan, utg av R Pipping (1963), s 244. Jfr Olsson, a a, bilaga 1.
11. *Dipl Svec* 3 (1842–50), nr 2357. Jfr J Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia cum Upsalia nova* (1719), s 57, A M Strinnholm, Sv folkets hist från äldsta till närvarande tider, 5 (1854), s 320, not 677, Bj Beckman, När avledo hertigarna Erik och Valdemar? (Hist tidskr 1942), s 59, och Olsson, a a, bilaga 1.
12. *Dipl Suec* 2 (1834–37), nr 941 och 1000. Jfr H Schück, *Ecclesia Lincopensis* (1959), s 300.
13. H Gillingstam, Leonard Ödessons (Örnfot) hustrus härstamning från Birger jarl (Personhist tidskr 1953). Jfr densamme, Leonard Ödessons hustrus sigill (Personhist tidskr 1954).

14. J Rosén, Studier i Stockholms gråbrödraklosters diarium (Vetenskapssocietetens i Lund årsbok 1940), s 110, 115 f och 120.
15. A Nelson, Halshöggs junker Magnus Birgersson del 1 eller 2 juni 1320? (Hist tidskr 1949, s 26 f) och där anförd litteratur. Jfr min artikel om denne Magnus i Sv biogr lex 24 (1982–84), s 668.
16. Kj Kumlien, Karl Knutssons politiska verksamhet 1434–1448 (1933), s 12. Jfr bl a Bj Beckman, Matts Kättilmundsson och hans tid, 1 (1953), s 344, och I Andersson, Erikskrönikans författare (1958), s 165.
17. Ahnlund, a a, s 323–327.
18. K-E Löfqvist, De svenska drots- och marskämbetena under 1200- och 1300-talen (Vetenskapssocietetens i Lund årsbok 1936), s 17 f. H Yrwing, Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275–1281 (Skr utg av Vetenskapssocieteteten i Lund, 38, 1952), s 63.